

Атаманчук В.П.

доктор філологічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу організації наукових досліджень
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

МОДЕЛЮВАННЯ ФІКЦІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ГЕРОЯ У РОМАНІ Ю. ЯНОВСЬКОГО «ЧОТИРИ ШАБЛІ»

***Анотація.** У статті розглядається процес моделювання фікційної свідомості персонажа, що передбачає формування складних систем взаємодій на рівні окремих персонажів та реальності, у якій вони перебувають. У дослідженні вивчаються способи відображення фікційної свідомості персонажів за допомогою вираження внутрішніх та зовнішніх проявів героїв.*

***Ключові слова:** роман, конфлікт, герой, фікційна свідомість героя, внутрішня реальність героя.*

***Atamanchuk V. P. Modeling of Hero's Fictional Consciousness in the Novel of Yu. Yanovskyi «The Four Sabers».** The article considers the process of modeling the fictional consciousness of the personage, which involves the formation of complex systems of interactions on the level of individual characters and the reality in which they exist. The study examines ways to reflect the fictional consciousness of the heroes through the expression of their internal and external manifestations.*

***Key words:** a novel, conflict, hero, fictional consciousness of the hero, inner reality of the hero.*

Фікційна свідомість головних героїв у романі Ю. Яновського «Чотири шаблі» моделюється шляхом відображення їхніх здатностей впливати на зовнішню реальність та її перетворювати. «Фікційна свідомість персонажа постає у вигляді сконструйованої автором твору здатності героя усвідомлювати внутрішні та зовнішні реалії у комплексах і системах їхніх кореляцій, що зумовлює формування мережі визначених смислів, яка детермінує ідентифікацію та дії персонажа у межах фікційного світу» [1, с. 13].

Конструювання фікційної свідомості героїв письменник здійснив у неоромантичному стилі, зобразивши персонажів у високості їхнього духу,

возвеличенні стихійності і нестримності їхнього вольового начала, яке видозмінює дійсність. Подвиги, на які здатні герої твору, стають реалізацією їхніх безмежних духовних ресурсів. У романі «Чотири шаблі» письменник показує людей, здатних перетворювати світ, – вони самі стають носіями змін, викликаних покликом часу, народними сподіваннями та їхніми власними відчуттями правди і справедливості. Герої настільки сильні духовно, настільки органічно втілюють дух народу, настільки своєрідно його виражають, що створюють простір абсолютного домінування їхньої свідомості. Сильна позиція й неординарні вчинки героїв Юрія Яновського, у яких виявляється непохитна воля та внутрішня енергія, стають вираженням народної героїки доби, визначеної ідеалами внутрішнього звільнення.

Символічна назва роману «Чотири шаблі» вказує на ідею домінування фікційної свідомості головних героїв, оскільки вони вирізняються із народної маси своєю здатністю активно і рішуче діяти, здійснювати вчинки, які потребують максимальної концентрації зусиль на межі людських можливостей, та водночас є виразниками народних прагнень. У творі головні герої є бойовими побратимами, вони також постають в образах вершників, що також підкреслює домінування їхньої фікційної свідомості у художньому просторі через вираження лідерських якостей персонажів, що постають у ролі керманічів народних мас, які також показані як надпотужна, часом хаотична, сила.

У моделюванні фікційної свідомості Шахая письменник акцентує увагу на його унікальних внутрішніх якостях. Незламна воля, раціональний розрахунок, продумана стратегія і рішучість Шахая вирізняє його навіть з-поміж хоробрих побратимів. Пасіонарність героя і відданість народним ідеалам визначають його вольову позицію та обумовлює його вчинки: «Поодрубувати руки всім, хто потягнеться підкоряти вільний народ, хто захоче різати його землю, як хліб, і їсти, захлинаючись від жадоби, від страху, що хтось дужчий одніме шматок» [4, с. 169]. Нові віяння часу він асоціює із відродженням моральних цінностей: «Клянусь родом своїм чесним, клянусь дідом кріпаком, прадідом запорожцем – не загинула іще честь і хоробрість. Любов і ненависть, дружба й самопожертва вже підносяться з забуття» [4, с. 173].

Конструювання фікційної свідомості персонажів супроводжується зображенням цілковитої сконцентрованості героїв на боротьбі, що робить другорядним усі інші прояви, оскільки народні ідеали, які вони втілюють, співвідносяться із сенсом їхнього буття: «Все робилося в такій страшній і нервовій тиші, що всім здавалося – нічого на землі немає: ні міст, ні сіл, ні людських звичаїв, тільки вони самі зійшлися тут на герць, самі на весь

світ – вони та їхній ворог...» [4, с. 233]. Лідерські якості Шахая – цілісність, монолітність характеру, абсолютна впевненість, – роблять його виразником народних прагнень: «Шахай відчув цю панічність. Зібравши волю, він сів на коня. Тільки непереможність і спокій командира рятують становище» [4, с. 234]. Юрій Яновський підкреслив в образі героя його харизматичність – він надихає бійців, веде їх за собою і здобуває перемогу: «Це була мовчазна гордість цілого загону за командирів вдачу. Ще раз Шахай подолав» [4, с. 234], «Хіба не доведено вже їм у всіх попередніх боях, що вони непереможні, доки мають такого Шахая? Вони вийшли бадьорі й веселі і передали цю бадьорість військові» [4, с. 241].

Моделюючи фікційну свідомість головного героя, письменник наголошує на його унікальності, його колосальних можливостях командира, внутрішньому зв'язку із бойовими побратимами та бійцями: «А чи повірять хто із моїх, що мене можна подолати? Загіпнотизувавши себе моїм ім'ям, вони робитимуть чудеса. Наче прапор, несуть вони мене в серці. Я не такий, як вони? Але воля моя не знає меж» [4, с. 245]. Його крицева воля диктує сильні рішення – йому не потрібно обирати, зважувати різні аргументи, різні позиції, оскільки Шахай бачить ситуацію цілісно, і завжди знає правильний варіант. Герой володіє колосальними духовними ресурсами, завдяки яким керує і спрямовує народні маси: «Той здався надлюдською силою. Це був гіпноз» [4, с. 261].

Художнє зображення у романі побудоване на принципі контрастів – перших чотири розділи присвячені змалюванню подій революційної боротьби в Україні, останні три – зображенню головних героїв в умовах мирного життя, проте вони опиняються у дуже несподіваних локаціях – не тільки в Україні, а й у Парижі, та в тайзі. Козацька звитяга, яку чотири побратима успадкували від своїх предків, ускладнює процес їхньої адаптації: «Тепер воно прийшло, те майбутнє, треба десятки років зміцнити його працею, упертістю й терпінням. Це не ваша професія, – закінчив побратим, – бо ви звикли до перемог раптових та безперечних. Хіба ви можете себе згинати, коли вас загартовано на сталь? Ви ламаєтесь надвоє!» [4, с. 310]. В останньому розділі всі четверо, після безлічі перипетій, збираються разом, знову визнаючи безперечне лідерство Шахая. Саме він зрозумів невмолиму діалектику життя – їхня боротьба закінчилася, вони повинні звеличувати себе працею: «Відступати не будемо» [4, с. 321]. Про них співали пісні, діти, які гралися у війну, називали себе іменами цих героїв. Вони створювали нове – мирне життя. Проте М. Гнатюк вважає: «Як і самих героїв, автора «Чотирьох шабель» розривали сум'яття» [2, с. 141].

Я. Голобородько підкреслює внутрішні виміри відображених у романі змін: «У центрі «Чотирьох шабель» перебуває ментальність,

психосвідомість, неповторна своєю загадковістю аура тієї доби, коли в українському суспільстві відбувався широкоохопний духовно-психологічний переворот» [3, с. 136]. Зміни у внутрішній реальності чотирьох героїв зумовлюються новими обставинами, у яких вони опиняються у мирний час, і у яких, тим не менше, відчувається виразне відлуння їхнього минулого, насиченого героїчними вчинками.

Література

1. Атаманчук В. П. Моделивання фікційної свідомості персонажа в українській драматургії 20-50-х років ХХ ст.: автореф. ... дис. д. філол. н.: 10.01.01, 10.01.06. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2020. 40 с.
2. Гнатюк М. Історичний хронотоп у романі Юрія Яновського «Чотири шаблі». *Історична ретроспектива в українській літературі*. Збірник наукових праць [ред.кол.: Г.Ф.Семенюк, д-р філол. наук, проф. (голова); Л.М.Задорожна, д-р філол.наук, проф. та ін.]. К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. С. 135–142.
3. Голобородько Я. Естетична поліфонія Юрія Яновського. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2004. №4. С.129–142.
4. Яновський Ю.І. Твори: у 5-ти т. К.: Дніпро. Т.2. 424 с.

Базенюк А.В.

вчитель англійської мови

ЗОШ I-III ступенів №6

Мелітопольської міської ради Запорізької області

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛЯ БАРКИ

Анотація. У статті розглядаються питання прозового та поетичного доробку В. Барки. Акцентується увага на його внеску в скарбницю української літератури та важливості піднятих ним у художніх текстах проблемах. У дослідженні вказано, що творчість письменника репрезентує важливу сторінку історії України.

Ключові слова: *художня творчість, голодомор, проблематика, проза, поезія, сторінки історії.*